

Nekatere glasovne lastnosti narečne slovenščine v poznosrednjeveških rokopisnih spomenikih

V članku so obravnavane nekatere glasovne lastnosti narečne slovenščine v poznosrednjeveških rokopisnih spomenikih iz obdobja od druge polovice 14. do srede 16. stoletja. Na osnovi zgodovinskojezikoslovne analize relevantnih glasovnih odrazov je določena genealoška pripadnost, tj. narečna osnova jezika tistih slovenskih poznosrednjeveških rokopisnih spomenikov, ki izkazujejo diagnostične narečne glasovne lastnosti. Analizirani so *Celovski* ali *Rateški rokopis* (druga polovica 14. stoletja) in *Starogorski rokopis* (1492–98), *Stiški rokopis*, besedili I–II (ok. 1428) in besedila III–V (ok. 1440), ter *Kranjski rokopis* (prva polovica 16. stoletja).¹

Ključne besede: narečna slovenščina, srednji vek, zgodovinsko glasoslovje, gorenjščina, dolensjščina

Some Phonetic/Phonological Features of Dialectal Slovene in the Middle Ages

The article presents some phonetic/phonological features of Dialectal Slovene in late-medieval manuscript texts from the period between the second half of the 14th to the mid-16th century. Through historical linguistic analysis of relevant phonetic reflexes, the contribution arrives at the genealogical linguistic—more precisely, dialectological—attribution of those Slovene late-medieval manuscript texts that display diagnostic dialectal phonetic/phonological features. The manuscripts analysed are the *Klagenfurt/Celovec* or the *Rateče Manuscript* (second half of the 14th century) and the *Castelmonte/Stara Gora Manuscript* (1492–98), the *Stična Manuscript*, texts I–II (c. 1428), and texts III–V (c. 1440), as well as the *Kranj Manuscript* (first half of the 16th century).

Keywords: Dialectal Slovene, Middle Ages, historical phonetics/phonology, Upper Carniolan dialect, Lower Carniolan dialect

1 Jezikoslovna določitev narečne slovenščine v srednjem veku

Slovanski jezik v vzhodnoalpskem in zahodnopanonskem prostoru se je v srednjem veku postopoma spreminjal od praslovanščine do slovenščine.² Znotraj modeliranja lingvogeneze slovenskega jezika in njegove notranje jezikovne (pred)zgodovine si v srednjem veku v časovnem zaporedju sledijo naslednje časovne in zemljepisne različice (kronolekti in geolekti): praslovanščina (do ok. 800 n. š.) – alpska (južna) slovanščina (ok. 800–1000 n. š.) – zgodnja (skupna, izhodiščna, enotna) slovenščina (ok. 1000–1200

¹ Gledano vsebinsko je pričujoče besedilo nadgraditev prispevka o notranji in zunanji zgodovini slovenskega jezika v srednjem veku ter nadaljevanje članka o zgodnji slovenščini v 11. in 12. stoletja v Šekli 2021 in 2022.

² Za lingvogenezo slovenščine znotraj slovanskega jezikovnega prostora ter notranjo zgodovino slovenščine in njenih narečij prim. Ramovš 1935, 1936, Rigler 1963, Logar 1974, 1981, 1993, Logar, Rigler 1983, Šivic-Dular 1996, Smole 1998, Greenberg 2000, Snoj, Greenberg 2012, Šekli 2018: 148–56, 297–349.

n. š.)³ – narečna (neenotna) slovenščina (od ok. 1200 n. š.), ki se je najprej razcepila na dva makrogeolekta, to sta bili bolj arhaična severozahodna in bolj inovativna jugovzhodna slovenščina. Znotraj slednjih so se postopoma izoblikovale slovenske narečne ploskve (baze) (do konca 14. stoletja), ki so se naprej cepile na narečja (nekatera še na podnarečja) in krajevne govore. Sledi shematični prikaz geneze gorenjske in dolenjske narečne ploskve znotraj južne slovenščine, glasovne lastnosti prav teh je namreč možno prepoznati v jeziku slovenskih poznosrednjeveških rokopisnih spomenikov.

Spodnja časovna jezikovna meja (*terminus post quem*) narečne slovenščine so glasovne spremembe, povezane s spreminjanjem praslovanskih nosnih samoglasnikov *e, *o in slovenskih dolgih sredinskih samoglasnikov *ě, *ō, ki so potekale od ok. 1200 n. š. in so izoblikovale dva prvotna slovenska makrogeolekta, in sicer:⁴ 1) raznosnjenje praslovanskih nosnih samoglasnikov *e, *o v široka sredinska ustna samoglasnika *e, *o v jugovzhodni slovenščini: psl. *e, *o > SZ sln. *e, *o vs. JV sln. **ė*, **ȯ* (psl. *pět 'pet' > sln. *pēt > SZ sln. *pēt, JV sln. *pēt; psl. *mōžb 'mož' > sln. *mōž > SZ sln. *mōž, JV sln. *mōž); 2) oženje praslovanskega nizkega sprednjega samoglasnika jat *ě [*ä] v ozki sredinski samoglasnik [*e] (zaradi raznosnjenja nosnega samoglasnika *e > **ė*) v jugovzhodni slovenščini: psl. *ě > sln. *ě [**ė*] > SZ sln. **ė* vs. JV sln. **ė* (psl. *svět 'nasvet, svēt' > sln. *svět > SZ sln. *svět, JV sln. *svět; psl. *děvica 'devica' > sln. *děvica > SZ sln. *děvica, JV sln. *děvica); 3) udvoglašenje slovenskih dolgih sredinskih samoglasnikov *ě, *ō v rastoča dvoglasnika *ie, *uo v severozahodni in v padajoča dvoglasnika *ei, *ou v jugovzhodni slovenščini: sln. *ě, *ō > SZ sln. *ie, *uo vs. JV sln. *ei, *ou (psl. *svět 'svetloba; svēt' > sln. *svět > SZ sln. *sviet, JV sln. *svěit; psl. *bōg 'bog' > sln. *bōg > SZ sln. *būog, JV sln. *bōug; psl. rod. mn. *otrōkŭ 'otrók, sužnjev' > sln. *otrók > SZ sln. *otruók, JV sln. *otrouk).

Nekoliko pozneje, v 13. in 14. stoletju, sta se prvotna slovenska makrogeolekta razcepila na po dva manjša geolekta, iz severozahodne slovenščine sta nastali severna in zahodna, iz jugovzhodne pa južna in vzhodna slovenščina. Ob težnji po daljšanju slovenskih (akutiranih) kratkih naglašanih zložnikov v nezadnjem zlogu z začetkom v zahodni in južni slovenščini tipa psl. *lěto 'poletje, leto' > sln. *lěto > Z in J sln. *lěto (> Z sln. *lěto > *lieto, J sln. *lěto > *léito) oz. psl. *vōla > sln. *vōla > Z in J sln. *vóla (13.–14. stoletje) je bila najznačilnejša glasovna sprememba spreminjanje slovenskega dolgega polglasnika *ā v 14. stoletju. Ta se je v zahodni slovenščini in večjem delu južne slovenščine (v poznejših gorenjski in dolenjski ter jugozahodnem delu južnoštajerske narečne ploskve) spremenil v *a*-jevski, na obrobju južne slovenščine (na severovzhodnem obrobju južnoštajerske narečne ploskve) ter v severni in

³ Spodnja časovna jezikovna meja (*terminus post quem*) zgodnje slovenščine bi lahko bila zgodnje-slovenska poenostavitev nekaterih popraslovanskih veččlenskih soglasniških sklopov z *v (Ramovš 1924: 136–37; Snoj, Greenberg 2012: 292–93), npr. *stv, *zdv > *st, *zd (psl. *tvǫrŭ > *tvǫr > sln. *tvǫr* vs. psl. *stvǫrŭiti > *stvǫrŭiti > sln. *stvǫrŭiti*; psl. *dvŭignŭti > *dvŭignŭti > sln. *dvŭigniti* vs. psl. *vǫzdvŭignŭti > *vǫzdvŭignŭti > sln. *vǫzdvŭigniti*).

⁴ Rekonstrukcija praslovanskega naglasa je po Stang 1957 in Дыбо 1981, 2000 kot tudi po M. S. (Marko Snoj) in M. F. (Metka Furlan) v Bezljaj 1995, 2005 ter Snoj ²2003 (³2016) in Furlan 2013, izhodiščno splošno-slovensko naglasno stanje pa je iz praslovanskega izvedeno v skladu z Ramovš 1950, Rigler 1963 in Logar 1974, 1981, prim. tudi Furlan 2013.

vzhodni slovenščini pa v *e*-jevski samoglasnik: sln. *ǣ > Z in J sln. *ā, S in V sln. *ē (psl. *dǣnb 'dan' > sln. *dān > Z in J sln. *dān, S in V sln. *dēn; psl. *mǣxъ 'mah' > sln. *māx > Z in J sln. *māx, S in V sln. *mēx; psl. rod. mn. *ovǣcъ 'ovác' > sln. *ovác > Z in J sln. *ovác, S in V sln. *ovéc).

Znotraj južne slovenščine sta se izoblikovali gorenjska in dolenska narečna ploskev (tudi v odnosu do južnoštajerske), in sicer med drugim na osnovi nadaljnjega spremi-njanja južnoslovenskih dvoglasnikov *ej, *ou. V gorenjščini sta se poenoglasila v dolga enoglasnika *ē, *ō (slednji tako v nezadnjem zlogu), medtem ko se je v dolenjščini dvoglasnik *ej prvotno ohranil, dvoglasnik *ou pa se je poenoglasil v enoglasnik *ū: sln. *ē/*ē*-, *ō > J sln. *ej, *ou > gorenjsko *ē, *ō, dolensko *ej, *ū (J sln. *svēit > gor. *svēt, dol. *svēit; J sln. *lěito > gor. *lěto, dol. *lěito; J sln. *bōug > gor. *bōg, dol. *būg; J sln. rod. mn. *otrōuk > gor. *otrók, dol. *otrúk). Prvotna gorenjščina in dolenjščina pa se nista razlikovali npr. v prvotnem odrazu slovenskega (naglašene ga in nenaglašene ga) kratkega jata (*ě), ta se je namreč v obeh narečnih ploskvah zožil v *i (ki se je nato lahko dalje reduciral): sln. **-ě*/*ě* > JV sln. *e > gor., dol. *i (JV sln. *svět > gor., dol. *svit; JV sln. *děvica > gor., dol. *divica).

2 Zgodovinskojezikoslovna analiza jezika slovenskih poznosrednjeveških rokopisnih spomenikov⁵

V nadaljevanju so obravnavane za določitev narečne podstave relevantne glasovne lastnosti narečne slovenščine v poznosrednjeveških rokopisnih spomenikih iz obdobja od druge polovice 14. do srede 16. stoletja. Na osnovi njihove zgodovinskojezikoslovne analize je določena narečna osnova jezika tistih ohranjenih slovenskih poznosrednjeveških rokopisnih spomenikov, ki izkazujejo diagnostične narečne glasovne lastnosti. Tako so jezikoslovno analizirani *Celovski* ali *Rateški rokopis* (druga polovica 14. stoletja) in *Starogorski rokopis* (1492–1498), *Stiški rokopis*, besedili I–II (ok. 1428) in besedila III–V (ok. 1440), ter *Kranjski rokopis* (prva polovica 16. stoletja). Iz obravnave pa so izvzeti *Čedajski* ali *Černjejski rokopis* in *Slovenski načrt za pridigo* ter slovenski jezikovni drobci v latinskih ter srednje- in (zgodnje)novovisokonemških rokopisnih (in redkeje tiskanih) besedilih. *Čedajski* ali *Černjejski rokopis* (1497) je namreč zapisoval tudi notar *Johannes* s Krka, v njegovem delu besedila prevladuje osrednja, tj. ekavsko-ikavska čakavščina po Jabukinskij-Meyerjevem pravilu (psl. *lěto 'poletje, leto' > osr. čak. *lěto* vs. psl. *děvě 'dve' > osr. čak. *dvī*), medtem ko so lokalna osebna imena »slovenskega« tipa (*Jakob*, *Matija*, *Tonih*). Tudi zapisovalec *Slovenskega načrta za pridigo* (15./16. stoletje) je bil najverjetneje tujec. Slovenski jezikovni drobci v tujejezičnih besedilih – slovenski pozdrav koroškega vojvode Bernharda II. Spanheimskega Ulriku Liechtensteinskemu iz leta 1227, slovenski citati v večjezičnih pesmih Oswalda Wolkensteinskega (ok. 1416–1417), slovenski števniki v *Videmskem rokopisu* (1458), slovenska poimenovanja mesecev v *Škofjeloškem rokopisu* (1466), *Turjaški/Auerspergov rokopis* (15. stoletje), prve slovenske tiskane besede v pesmi *Ain newes lied von den kraynnerifchen bauren* (1515), prošnja Viljema Praunspurgerja

⁵ Prepisi besedil so vzeti iz Mikhailov 1998 oz. 2001, ne pa tudi njihove glasoslovna interpretacija in zgodovinskojezikoslovna analiza, ki sta avtorski.

(1544) v turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (ok. 1504) – pa so za določitev njihove narečne osnove po obsegu preskopi.⁶

Diagnostične glasovne lastnosti, ki so pomembne za genealoško jezikoslovno določitev narečne osnove posameznega jezikovnega spomenika, so npr. naslednje: A) naglašeni zložniki: 1a) slovenski dolgi naglašeni * $\bar{e}$; 1b) slovenski dolgi naglašeni drugotni * $\bar{e}$, ki je nastal po popraslovanski skrčitvi in v naglašenem zlogu ni bil skrajšan (prim. nekatere naglašene končnice slovenske pridevniške sklanjatve, tj. pralovanske zložene pridevniške sklanjatve: psl. rod. ed. m/s *ajego > popsl. **-ēgo* ≥ sln. **-ēga*, psl. daj. ed. m/s **-ujemu* > popsl. **-ēmu* > sln. **-ēm*, psl. mest. ed. m/s **-ějemb* > popsl. **-ēm* > sln. **-ēm*);⁷ 1c) slovenski (akutirani) kratki naglašeni * $\bar{e}$ - v nezadnjem zlogu; 2) slovenski dolgi * $\bar{o}$; 3) slovenski dolgi polglasnik * $\bar{a}$ in slovenski (akutirani) kratki naglašeni polglasnik * $\bar{a}$ - v nezadnjem zlogu; 4) slovenski (akutirani) kratki naglašeni * $\bar{e}$ v zadnjem zlogu; B) (kratki) nenaglašeni zložniki: 1a) slovenski nenaglašeni * $\bar{e}$; 2b) slovenski nenaglašeni drugotni * $\bar{e}$, ki je nastal po popraslovanski skrčitvi in je bil v nenaglašenem zlogu skrajšan (prim. nekatere nenaglašene končnice slovenske pridevniške sklanjatve, tj. pralovanske zložene pridevniške sklanjatve: psl. rod. ed. m/s *ajego > popsl. **-ēgo* ≥ sln. **-ēga* > **-ēga*, psl. daj. ed. m/s **-ujemu* > popsl. **-ēmu* > sln. **-ēm* > **-ēmu*, psl. mest. ed. m/s **-ějemb* > popsl. **-ēm* > sln. **-ēm* > **-ēm*; leksem psl. *vojevōda > popsl. *vēvōda > sln. *věvōda > *věvōda);⁸ 2) slovenski izglasni (ne)naglašeni **-o*; C) nezložniki: 1) slovenski soglasniški sklop *šč: psl. *šč > sln. *šč; 2) slovenski vzglasni soglasniški sklop *čr- v zaporedju **čr*ē-: psl. *čer- > sln. *črē-.

2.1 Celovski ali Rateški rokopis (druga polovica 14. stoletja)⁹

A) Naglašeni zložniki: 1a) sln. * $\bar{e}$ > CRR <e>, <ey> (psl. 2. os. ed. vel. *rēši > sln. *rēši > CRR *reffy* (I 6) = *reši* 'reši!'; psl. 1. os. ed. sed. *věrujō ≥ sln. *věrujō > CRR *veruyo* (III 1), *ueruyo* (III 9) = *verujo* 'verujem'; psl. rod. mn. *grěxъ + **-ovъ* > sln. *grěxov > CRR *grechow* (III 11) = *grexov* 'grehov'; psl. tož. ed. m neživ. *věčbnъjъ > sln. *věčni > CRR *uethfchny* (III 11) = *večni* 'večni'; psl. 3. os. ed. aor. *sědě > sln.

⁶ V slovenskem pozdravu koroškega vojvode Bernharda II. Spanheimskega (vladal 1202–1256) viteškemu liriku (minezengerju) Ulriku Liechtensteinskemu (ok. 1200–1275) iz leta 1227, ki ga je pesnik zapisal v svojem romanu v verzih *Vrouwen dienst* 'Služba dami' (ok. 1255): *Buge waz primi, gralwa Venus* (kitica št. 592) = **bug vas sprimi, kraljēva Venus*, zapis <buge> ni povsem jasen. Z grafomom <u> je morda zapisan severozahodnoslovenski dvoglasnik *uo (SZ sln. *buog), tedaj že značilen za severno (pozneje koroško) slovensščino.

⁷ Skrčček * $\bar{e}$ se rekonstruira kot slovenski drugotni * $\bar{e}$ (Ramovš 1936: 45). Na to, da gre pri skrčku *e*-jevske kakovosti za glas, ki je bil najbližji odrazu praslovanskega * $\bar{e}$ v slovenskih dolgih zlogih, bi kazal njegov odraz v besedilih doljenjskega narečnega tipa z odrazom *ej*.

⁸ Iz obravnave so izzete oblike kazalnega zaimka *rъ *tā *tō (kot tudi *sъ *si *se), celostnega zaimka *vъsъ *vъsā *vъsē ter nekaterih drugotnih oblik svojilnih zaimkov *mōjъ, *tvōjъ, *svōjъ in pridevnikov; v zgodovini slovensščine je pri teh oblikah namreč prihajalo do različnih medzorcnihih analoških sprememb tako na oblikovni kot naglasni ravni. Tovrstna problematika zahteva posebno obravnavo (za svojilne zaimke gl. Šekli 2008b).

⁹ Celovski ali Rateški rokopis vsebuje tri besedila v slovenskem jeziku, in sicer so to: CRR I = *Otfcha nafs* = *Oča naš* (molitev očenaš); CRR II = *Yaft veruyo wu boga* = *Jast verujo v boga* (apostolska vera); CRR III = *Czefstchena fy maria* = *Čāščena si, Marija* (molitev zdravamarija).

*sědě > CRR *seydi* (III 7) = *sejdi* 'sedel je'); 1b) sln. drugotni *ě > CRR <e> (psl. rod. ed. s *zblájego > sln. *zlěga > CRR *flega* (I 7) = *zlega* 'zlega'); 2) sln. *ō > CRR <o> (psl. *gōspodъ > sln. *gospōd > CRR *gofpod* (II 1) = *gospod* 'gospod'; psl. rod. ed. *gōspodi > sln. *gospōdi > CRR tož. ed. m živ. *gofpodi* (III 3) = *gospodi* 'gospoda'); 3) sln. *ǫ/*ǫ- > CRR <a> (psl. tož. ed. *dǫnъ > sln. *dān > CRR *dan* (III 6) = *dan* 'dan');¹⁰ 4) sln. *ě > CRR <i> (psl. *gorě > sln. *gorě > CRR *gori* (III 6), *Gory* (III 7) = *gori* 'gor').

B) Nenaglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > CRR <i> (psl. *tođě > sln. *tōđě > CRR *tody* (III 8) = *todi* 'tamtod, ondod'; psl. rod. ed. *děvice > sln. *děvice > CRR *divittcze* (III 4) = *divice* 'device');¹¹ 1b) sln. drugotni *ě > CRR <i>, <e> (CRR tož. ed. m živ. *wfemogotfchiga* (III 1) in *wfemogotfchega* (III 8) 'vsemogočega', *fwetiga* (III 4, 9) 'svetega', *edyniga* (III 3) 'edinega', *naffiga* (III 3) 'našega'); 2a) sln. *o > CRR <u> (psl. del. na *-n- s ed. *posvēténō > sln. *posvēténō > CRR *poſſwetfchenu* (I 1) = *posvečenu* 'posvečeno'; psl. *bogátъstvo > sln. *bogátstvo* > CRR *bogaftwu* (I 2) = *bogastvu* 'kraljestvo'; psl. *krъščānъstvo > sln. *křščānstvo > CRR *karſchanftwu* (III 10) = *kəršanstvu* 'krščanstvo'); 2b) sln. *o / +[*m, *n_] (tj. v položaju ob nosnem soglasniku) > CRR <o> (psl. *otъpuščājemo > sln. *otpúščamo > CRR *odpuſſchamo* (I 5) = *odpušamo* 'odpuščamo'; psl. *ino > sln. *ino > CRR *ino* (I 3, 4, 5, 6, II 2, III 2, 2, 5, 9, 11) = *ino* 'in').

C) Nezložniki: sln. *šč > CRR <[f]ch>, <[f]ch, [f]ch> (psl. del. na *-n- ž ed. *čъščena > sln. *čəščena > CRR *Czeſtfchena* (II 1) = *čəščena* 'češčena'; psl. *otъpuščenyje > sln. *otpuščenje > CRR *odpuſſfchentye* (III 10) = *odpuščenje* 'odpuščanje'; psl. 1. os. mn. sed. *otъpuščājemo > sln. *otpúščamo > CRR *odpuſſchamo* (I 5) = *odpušamo* 'odpuščamo'; psl. *krъščānъstvo > sln. *křščānstvo > CRR *karſchanftwu* (III 10) = *kəršanstvu* 'krščanstvo').

¹⁰ Za obliki CRR *ftabo* (II 1) in SGR *ftabo* (II 2) = [*s tǫbo/*s tabo] 's teboj, s tabo' je nemogoče reči, na katerem zlogu sta bili naglašeni. V slovenskih narečjih imajo namreč kontinuantni svojilnih zaimkov *mōjъ, *tvōjъ, *svōjъ več naglasnih različic (Ramovš 1952: 83–84): psl. **svъ(n) tobojō* (vs. **svъ(n) tьnojo*) ≥ sln. *s tǫbō (= *s mǫnō) > s *tǫbō* (+ -j) (= z *mǫnō* (+ -j)) vs. psl. **svъ(n) tobojō* (vs. **svъ(n) tьnojo*) ≥ sln. *s tǫbō (= *s mǫnō) > Z in J sln. s *tǫbo* (= z *mǫno*). Bolj verjetno pa je, da sta obliki SR *zmenv* (I 6) in KR (*mey.*) *febo* (III) naglašeni na zadnjem zlogu in imata v predzadnjem zlogu odraz slovenskega (kratkega) nenaglašene ploskassnika (psl. **svъ(n) tьnojo* > sln. *s mǫnō > SR *zmenv* (I 6) 'z menoj, z mano'; psl. *medi sobojō (vs. *medi tьnojo) ≥ sln. *mej sǫbō (= *mej mǫnō) > KR *mey.* *febo* (III) 'med seboj, med sabo').

¹¹ Obliki SR *tellu* (V 44) ter CRR rod. ed. *telesa* (II 3) in SGR rod. ed. *telleſſa* (II 4) je teoretično mogoče brati kot [*tǫlu], rod. ed. [*tǫlesa] ali kot [*telu], rod. ed. [*telesa]. Oblike [*tǫl-] s polglasnikom *ǫ < sln. *ě bi kazali pojav zgodnjega (delnega) sodobnega samoglasniškega upada gorenjsko-dolenjskega *i, tj. pričakovane *i*-jevskega odraza slovenskega nenaglašene *ě* v osrednjih slovenskih narečjih. Oblike [*tel-] s samoglasnikom *e pa je možno razložiti kot odraz delnega samoglasniškega sozvočja, tj. spremembo odraza sln. *ě v *e v položaju pred *e (Rigler 1963: 36–37), in kasnejšo analoško izravnavo v celotni sklanjatveni vzorec.

Narečna podstava jezika Celovškega ali Rateškega rokopisa je gorenjščina druge polovice 14. stoletja.¹² Njene diagnostične glasovne lastnosti so: 1) poenoglašenje južnoslovenskih dvoglasnikov *eĭ, *ou v *ē, *ō: sln. **ē̃*/**ē̃̃*-, **ō̃* > J sln. *eĭ, *ou > CRR <e>, <o> (z ohranjenim dvoglasnikom *eĭ* v oblikovno izolirani arhaični obliki aorista *seydi* = *sejdi*);¹³ 2) začetna stopnja sodobnega samoglasniškega upada kratkih samoglasnikov: sln. *ě > CRR <i, y>, <e>;¹⁴ 3) začetek procesa poenostavljanja soglasniškega sklopa *šč v *š (pojavljanje dvojnih odrazov, in sicer nepoenostavljenega in poenostavljenega soglasniškega sklopa): sln. *šč > CRR <[tʃch] [*šč] > <[ʃch, ʃch] [*šš/*š]>.

2.2 Starogorski rokopis (1492–98)¹⁵

A) Naglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > SGR <e> (psl. tož. ed. *orzrěšbŋq > *razrěšŋq > SGR *refrefchno* = *rezrešno* 'skušnjava'; ps. 2. os. ed. vel. *rěši > sln. *rěši > SGR *refche* (I 7) 'reši!'; ps. 1. os. ed. sed. *věrujō ≥ sln. *věrujō > SGR *veryo* (III 1, 13) = *verjō* 'verujem'; ps. rod. mn. *grěxъ + **-ovъ* > sln. *grěxov > SGR *grehov* (III 15) = *grehov* 'grehov'; ps. tož. ed. m neživ. *věčbŋbъ > sln. *věčni > SGR *vitzhi* (III 16) = *več[n]i* 'večni'; 1b) sln. drugotni *ě > SGR <e> (psl. rod. ed. s *zblājego > sln. *zlěga > SGR *Slega* (I 8) = *zlega* 'zlega'); 2a) sln. *ō > SGR <o> (psl. *gōspōbъ > sln. *gospōd > SGR *gofpod* (II 2) = *gospod* 'gospod'; ps. rod. ed. *gōspodi > sln. *gospōdi > SGR tož. ed. m živ. *gofpodj* (III 4) = *gospodi* 'gospoda'); 2b) sln. **-ō* > SGR <u> (psl. *tāko > sln. *takō > SGR *tochu* (I 4) = *toku* 'takó');¹⁶ 3) sln. *ǫ/**ǫ̃*- > SGR <a> (psl. *dǫnbъ > sln. *dān > SGR *dan* (III 8) = *dan* 'dan').

¹² Podrobneje o tem, da jezik Celovškega ali Rateškega rokopisa ni gorenjsko-ziljsko-dolenjska mešanica (Grafenauer 1958), temveč gorenjščina, v Šekli 2008a. Gledano metodološko v Grafenauerjevi jezikoslovni interpretaciji umanjka zgodovinskojezikoslovni vidik, glasovne dvojnice namreč razlaga diatopično (tj. z različnimi geolekti), ne pa diahronično (tj. z različnimi kronolekti istega geolekta).

¹³ V jeziku Celovškega ali Rateškega rokopisa je odraz slovenskega dolgega naglašene *ě v veliki večini primerov <e>, le v obliki *seydi* se pojavlja <ey>. Gre za starejši, južnoslovenski dvoglasnik *eĭ*, ki se je ohranil v oblikovno izolirani, tedaj že arhaični obliki aorista *seydi* = *sejdi*: *feydi kchdeff nüttezy boga oŷche wfemogotfche* = *sejdi k desnici boga, očē vsemogočaga*. S stališča slovenščine nepričakovani glagol stanja z esivnim pomenom (*verbum essivum*) 'sedeti' za pričakovani glagol premikanja (*verbum movendi*) 'sesti' ob dajalniku s pomenom ciljno mesto (*dativus directionis*) je kalk (dobesedni prevod) po nemščini (prim. stvnem. *gisaz* 'sedel je' in 'sédel je' ter sodobno nem. *er sitzt zur Rechten des Vaters*, dobesedno 'sedi k desnici očeta').

¹⁴ Zapisi z <e> za slovenski *ě (in *i) zelo verjetno predstavljajo redukcijo prvotnega gorenjsko-dolenjskega *i (< *ě, *i), pri čemer glasovna vrednost reduciranega samoglasnika ni nujno polglasniška, lahko gre namreč za redukcijo *i > *e, ki je danes na primer značilna za narečja na slovenskem zahodu (Furlan 2007: 304). Težava pri določitvi natančne glasovne vrednosti teh samoglasnikov je tudi v tem, da se tudi slovenski (naglašeni in nenaglašeni) kratki polglasnik včasih zapisuje z <ĭ>.

¹⁵ Starogorski rokopis vsebuje iste molitve kot Celovski ali Rateški rokopis: SGR I = *Oratio dominicalis Sclavonice*: *Otzha najch* = *Oča naš* (molitev očenaš); SGR II = *Salutatio angelica*: *Zhefchena fy Maria* = *Čašena si, Marija* (molitev zdravamarija); SGR III = *Symbolum Appostolor*: *Yest veryo na boga* = *Jest verjo na boga* (apostolska vera). Za pripombe k oblikam, ki imajo etimološke vzporednice tudi v Celovškem ali Rateškem rokopisu, gl. razdelek 2.1.

¹⁶ Med odraze sln. **-ō* najverjetneje spada tudi SGR *Na nebъ* (III 9) = *na nebu* 'na nebo'. Glede na to, da se slovenski nenaglašeni izglasni **-o* odraža kot SGR <o>, slovenski dolgi *ō pa kot SGR <u>, zapis SGR *Na nebъ* najverjetneje ne odraža prvotne oblike z naglasom v položaju za predslonko (psl. *nā *nebo* > sln. *nā *nebo*), temveč drugotno, analoško obliko, posplošeno iz položajev ne za predslonko (psl. *něbo > sln. *nebō), torej SGR *Na nebъ* (III 9) = [*na *nebū*].

B) Nenaglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > SGR <i>, <e>, $\emptyset$ (psl. *ıdǣ > sln. *tǫdǣ > SGR *tod* (III 10–11) = *tod* 'tamtod, ondod'; psl. rod. ed. *děvıce > sln. *děvıce > SGR *diwitze* (III 5) = *divice* 'device'; psl. 3. os. ed. sed. *sědıtı > sln. *sědı > SGR *fydj* = *sıdı* 'sedı'); psl. *perdъ > sln. *prěd > SGR *pred* 'pred'); 1b) sln. drugotni *ě > SGR <i>, <e> (SGR tož. ed. m živ. *vffega mogotzchiga* (III 1) 'vsega mogočega', *ediniga* (III 3) 'edinega', *nafchiga* (III 4) 'našega', *fwetiga* (III 4), *sfwettiga* (III 13) 'svetega', *nebeskhiga* (III 10) = *nebeskiga* 'nebeškega');¹⁷ 2a) sln. **-o* > SGR <o> (psl. del. na **-n-* s ed. *posvētenō > sln. *posvētenō > SGR *poſſchwetſcheno* (I 1) = *pošvečeno* 'posvečeno' (po prekozložni asimilaciji po šumnosti **-č* ≥ *š-č); psl. *bogātstvo > sln. *bogātstvo > SGR *Bogaſtwo* (I 3) = *bogastvo* 'kraljestvo'); 2b) sln. **-o* / +[*m, *n] (tj. v položaju ob nosnem soglasniku) > SGR <o>, <u> (psl. 1. os. mn. sed. *otъrustımō > sln. *otrustımo > SGR *odpustımo* (I 6) = *odpustimo* 'odpustimo'; psl. *ino > sln. *ino + **-j* > SGR *ynuy* (I 5, III 2, 2, 11, 16) = *inuj* 'in').

C) Nezložniki: 1) sln. *šč > SGR <ſch> (psl. del. na **-n-* ž ed. *čbščena > sln. *čāščena > SGR *Zheſchena* (II 1) = *čāšena* 'češčena'; psl. *otъpuščānje > sln. *otpuščānje > SGR *odpuſchane* (III 15) = *odpušane* 'odpuščanje'; psl. tož. ed. ž dol. *krъščānъskoję > sln. *křščānskę > SGR *kherſchanſckho* (III 13–14) = *kāršansko* 'krščansko'); 2) sln. **črě-* > SGR <zhe> (psl. *čertzъ) > sln. *črěz > SGR *zhes* (III 11, 12) = *čez* 'čez').

V jeziku Starogorskega rokopisa prevladujejo gorenjske glasovne lastnosti, pri čemer gre v primerjavi z jezikom Celovškega ali Rateškega rokopisa za približno sto let mlajšo časovno različico gorenjščine. Glavne glasovne lastnosti tega jezika so: 1) poenoglašenje južnoslovenskih dvoglasnikov *ej, *ou v *ē, *ō: sln. *ĕ/*ĕ̄*-, *ō > J sln. *ej, *ou > SGR <e>, <o>;¹⁸ 2) višja stopnja sodobnega samoglasniškega upada kratkih samoglasnikov: sln. *ě > SGR <i>, <e>, $\emptyset$; 3) zaključen proces poenostavljanja soglasniškega sklopa *šč > *šš > *š (pojavljanje samo poenostavljenega odraza): sln. *šč > SGR <ſch> [*š]; 4) poenostavitev vzglasnega soglasniškega sklopa **črě-* v zaporedju **črě-*: sln. **črě-* > SGR <zhe> [če].

2.3 Stiški rokopis I, besedili I–II (ok. 1428)¹⁹

A) Naglašeni zložniki: 1) sln. *ě > SR <e> (psl. *otъvĕtńnica > sln. *otvĕtnica > SR *odwetnycze* (II 7) = *odvetnice* 'zagovornica'); 2a) sln. *ō > SR <o> (psl. rod. ed. *gōspodı > sln. *gospōdı > SR *goſpody* (I 1) = *gospodı* 'gospoda'; psl. *pōmoſtъ > sln. *pomōf > SR *pomocz* (I 2) = *pomoč* 'pomoč'; psl. rod. ed. *sōldъkosti > sln. *sladkōsti > SR *ſladkofı* (II 2) = *sladkosti* 'sladkosti'); 2b) sln. *ō > SR <o>, <u> (psl. *ōbъ/

¹⁷ Psl. *nebesъskъjъ > sln. *nebeski > star. knj. in nar. sln. *nebeski* 'nebeški' (Plet.).

¹⁸ Na mestu aorista CRR *seydı* (III 7) = *sejđı* 'sedel je' se pojavlja sedanjik SGR *fydj* (III 9) = *sıdı* 'sedı'. Glagol stanja z esivnim pomenom (*verbum essivum*) 'sedeti' se pojavlja pričakovano ob mestniku s pomenom mesto (*locativus loci*) (*fydj Na deſſnitzi Swoyga otzcha nebeskhiga* (SGR III 9–10) = *sıdı na desnici svojga oča nebeskiga*).

¹⁹ Stiški rokopis I vsebuje naslednji besedili: SR I = *Myloft yno gnada nafıga goſpody* = *Milost ino gnada našıga gospodı* (molitev, invokacija pred pridigo); SR II *Salve Regina: Częſtyena body kralewa matı te myloftı* = *Čāščena bodı, kralĕva, matı te milostı* (molitev, antifona).

ðbb̂ to > sln. *obtô > SR *Obto* (II 7) = *obto* 'zato'; psł. toż. ed. s *tð > sln. *tô > SR *tv* (II 11) = *tu* 'to').

B) Nenaglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > SR <e> (psł. rod. ed. *děvíce > sln. *děvice > SR *dewycze* (I 2) 'device'); 1b) sln. drugotni *ě > SR <i>, <e> (SR rod. ed. m *nařiga* (I 1) 'našega', *řwetega* (I 3, 5) 'svetega'); 2a) sln. *-o > SR <u> (psł. toż. ed. s *jřsto > sln. *jřsto > SR *yřiv* (II 11) = *istu* 'isto'); 2b) sln. *-o / +[*m, *n_] (tj. v položaju ob nosnem soglasniku) > SR <o> (psł. *ino > sln. *ino > SR *yno* (I 1, 6, II 2, 6), *Ino* (II 9) = *ino* 'in').

C) Nezložniki: sln. *šč > SR <řty> (psł. im. ed. ř *čbščena > sln. *čščena > SR *Czeřtyena* (II 1, 3) = *čščena* 'češčena').

Jezik Stiškega rokopisa I, besedila I–II, izkazuje glasovne lastnosti gorenjščine, in sicer: 1) poenoglašnje južnoslovenskih dvoglasnikov *ej, *ou v *ē, *ō: sln. *ē/*ē-, *ō > J sln. *ej, *ou > SR I, II <e>, <o>; 2) sodobni samoglasniški upad: sln. *ě > SR I, II <i>, <e>; 3) ohranjanje soglasniškega sklopa *šč: sln. *šč > SR I, II <řty> [*šč].

2.4 Stiški rokopis II, besedila III–V (ok. 1440)²⁰

A) Naglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > SR V <ey, eý, ei>, <e> (psł. 1. os. ed. sed. *sē otb̄pově(d)m̄b̄ > sln. *sē otb̄povém > SR *ze ad pouem* (V 1) = *se adpovem* 'se odpovem', psł. 1. os. ed. sed. *sē j̄b̄zповě(d)m̄b̄ > sln. *sē izpovém > SR *ze yzpowem* (V 2) = *se izpovem* 'se izpovem'; psł. daj. mn. *dělom̄ > sln. *dělom > SR *deylam* (V 1) = *deylam* 'delom', psł. or. mn. *děl̄y > sln. *děl̄i > SR *deyli* (V 7) = *deyli* '(z) deli'; psł. rod. mn. *grěx̄b̄ > sln. *grěx̄ + *-ov > SR *greychw* (V 16), *greychü* (V 53) = *greixu* 'grehov', psł. toż. mn. *grěx̄ȳ > sln. *grěx̄e > SR *greychē* (V 60) = *greixe* 'grehe', psł. or. mn. *grěx̄ȳ > sln. *grěxi > SR *greichy* (V 11), *greychi* (V 47), *greychȳ* (V 54) = *greixi* 'grehi'; psł. *grěřiti > sln. *grěřiti > SR *grejšřitiȳ* (V 48) = *grejšřiti* 'greřiti' (po znotrajvzorčni analoški izravnavi na del. na *-l- s predpono), psł. del. na *-l- m ed. *grěřil̄b̄ > sln. *grěřil/*grěřil > SR *grejšřil* (V 41) = *grejšřil* 'greřil'; psł. mest. ed. s *po řed̄b̄c̄ejem̄ > sln. *po řed̄kēm > SR prisl. *porej̄dkym̄* (V 12–13) = *porej̄dkim* 'poredko'; psł. *s̄b̄vēst̄b̄ > sln. *svěst̄ > SR *řřiwęst* (V 34) = *zvest* 'zvest', psł. toż. ed. s *s̄b̄vēsto > sln. *svěsto > SR prisl. *Swejšřtw* (V 27) = *zveřstu* 'zvesto'; psł. or. ed. *besědoj̄o > sln. *besěd̄o > SR *węřęydo* (V 48–49) = *besejdo*, *węřęyda* (V 59) = *besejda* '(z) besedo'; psł. toż. ed. m neživ. *vēč̄b̄m̄b̄ > sln. *věč̄ni > SR *veřřřchnȳ* (V 55) = *veřřřni* 'večni'; psł. or. mn. *grěřitī > sln. *grěřitī > SR *greychichȳ* (V 56) = *greixiči* '(z) grehiči' (po medvzorčni analoški izravnavi na *grěx̄); 1b) sln. drugotni *ě > SR V <ey, eý> (psł. 1. os. ed. sed. *nē j̄sm̄b̄ > sln. *něsm̄ > SR *neyřřim* (V 17, 37), *neyřřam* (V 20, 23), *neyřřam* (V 27, 33–34), *neyřřm* (V 31) = *nejs̄em* 'nisiertem'); 1c) sln. *ě- > SR V <ey, eý>.

²⁰ Stiški rokopis II vsebuje naslednja besedila: SR III *Nas gořpud ye od řmerti řřwal* = *Nař gořpud je od řmerti řřwal* (prva kitica ljudske velikonočne cerkvene pesmi, ki je prevod nemške pesmi *Kryři řř herřřondři* 'Kristus je vstal'); SR IV *řa ze ad pouem chudiczu* = *Ja se adpovem xudiču* (obrazec splošne spovedi) in SR V *řa ze ad pouem chudiczu* = *Ja se adpovem xudiču* (prepis obrazca splošne spovedi). V nadaljenju je po načelu zadnje roke obravnavana samo druga različica spovednega obrazca.

<e> (psl. del. na *-l- m ed. *otъpovědaly > sln. *otpovědal > SR *odpouejdall* (V 9) = *odpovejidal* 'odpovedal'; psl. rod. ed. *neděle > sln. *neděle > SR *nedele* (V 19) = *nedele* 'nedelje'; psl. del. na *-l- m ed. *dělaty > sln. *dělat > SR *deyllal* (V 39) = *dejlat* 'delal'; psl. mest. ed. *městě > sln. *městě ≥ SR *mejstu* (V 61) = *meistu* '(na mestu)'; 2a) sln. *ō > SR V <u, ü> (psl. *gōspodb > sln. *gospōd > SR *gospud* (III 1, V 69) = *gospud* 'gospod', psl. rod. ed. *gōspodi > sln. *gospōdi > SR tož. ed. *gospūdy* (V 52) = *gospudi* 'gospoda', psl. daj. ed. *gōspodi > sln. *gospōdi > SR *gospudi* (V 3) = *gospudi* 'gospodu'; psl. *ōtъ boga > sln. *ot bōga > SR *od buga* (V 5–6), *od būga* (V 15) = *od buga* 'od boga'; psl. rod. ed. *zāpovědi > sln. *zapōvēdi > SR *zapuwidy* (V 6)²¹ = *zapuvidi* 'zapovedi'; psl. *nīkoli > sln. *nikōli > SR *Nykūly* (V 21), *nikuly* (V 26), *nykūly* (V 31), *nykūly* (V 34) = *nikuli* 'nikoli'; psl. tož. ed. *pokōro > sln. *pokōro > SR *pokuro* (V 23) = *pokuro* 'pokoro';²² psl. tož. ed. *dobrōto ≥ sln. *dobrōto > SR *dobruto* (V 39–40) = *dobruto* 'dobroto'; psl. *proti ≥ sln. *prōti > SR *prūty* (V 42) = *pruti* 'proti'; psl. *bōle > sln. *bōle > SR *nay wulle* (V 57) = *najbule* 'najbolje'; 2b) sln. **-ō* > SR V <u, ü, w> (psl. tož. ed. s *vōlno > sln. *volnō > SR prisl. *volnw* (V 8), *wolnw* (V 11) = *volnu* 'voljno'; psl. *tāko > sln. *takō > SR *takū* (V 21), *taku* (V 24, 31), *takw* (V 27), *takū* (V 34), *tak y* (V 34) = *taku* 'takó'; psl. tož. ed. s *xūdo > sln. *xudō > SR *chūdi* (V 38) = *xudu* 'hudó'; psl. del. na *-l- s ed. *būlo > sln. *bilō > SR *willu* (V 38) = *bilu* 'biló'; psl. tož. ed. s *gōsto > sln. *gostō > SR *goftu* (V 44) = *gostu* 'gostó, pogosto'; psl. *tělo > sln. *tēlō > SR *tellu* (V 44) 'telo'; 3) sln. *ǣ/*ǣ*- > SR <a> (psl. *dǣlъnъ > sln. *dļžān > SR *dalfan* (V 2, 4, 12, 19, 24, 25, 29, 33, 36, 41, 45, 47) = *dālžan* 'dolžán/dolžen'); 4) sln. **-ě* > SR <i> (psl. del. na *-l- m ed. *jměly > sln. *iměl > SR *ymill* (V 34), *ymill* (V 39) = *imil* 'imel'; psl. *člověky > sln. *člověk > SR *tflowik*, *cflowik* (V 42, 47–48) = *človik*).²³

B) Nenaglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > <i>, <e>, *θ* (?) (psl. del. na *-l- m ed. *pérjely > sln. *prějěl > SR *priell*, *prýell* (V 5, 10) = *prijel* 'prejel'; psl. rod. ed. *zāpovědi > sln. *zapōvēdi > SR *zapuwidy* (V 6) = *zapuvidi* 'zapovedi'; psl. *dějati ≥ sln. *dějati > SR *dýati* (V 22, 28) = *d(i)jati* 'delati', psl. del. na *-l- m ed. *dějaly ≥ sln. *dějāl > SR *deyāl* (V 40) 'delal', psl. del. na *-l- m mn. *dějali ≥ sln. *dějāli > SR *dýaly* (V 59) = *d(i)jalli* 'delali'; psl. rod. ed. *sějanyja ≥ sln. *sějānja > SR *fzyānyā* (V 26) = *s(i)janja* 'sejanja'; psl. tož. ed. *děvicō > sln. *děvicō > SR *diuiczo* (V 51) = *divico* 'devico'; psl. *perdy > sln. *prěd > SR *pred* (V 54, 56) 'pred'; psl. rod. ed. *jbzповědъnikā ≥ sln. tož. ed. *izповědъnika > SR *yzpouednika* (V 61) = *izpovednika* 'izpovednika'); 1b) sln.

²¹ Zapisana oblika SR *od nega zapuwidy* (V 6) je interpretirana kot roditelj ednine, ne pa tudi kot roditelj množine. Zelo verjetno je namreč, da je imel slednji v tem času še prvotni naglas na zadnjem zlogu (psl. rod. mn. *zapovědy > sln. *zapovědi).

²² V slovenščini oblika psl. *pokōra > sln. *pokōra > Plet. *pokōra* izkazuje odraz slovenskega dolgega *ō, oblika psl. *pokōrъnъ > sln. *pokōrən > KR *pockorin* (I), *pockhorin* (II) = *pokorən* 'pokoren', SR *pokorī* (IV 32) = *pokorən* 'pokoren', Plet. *pokōrən* pa odraz slovenskega (akutiranega) kratkega naglašenegega *ō- v nezadnjem zlogu.

²³ Iz zapisov je možno sklepati, da se v obliki SR *naprid* (V 54, 56) 'naprej' odraža slovenski (akutirani) kratki naglašeni **-ě* v zadnjem zlogu (psl. *napěrdъ > sln. *naprěd > SR *naprid*), v drugih izpričanih slovenskih oblikah se namreč pojavlja odraz slovenskega dolgega naglašenegega *ě (psl. *nāperdy > sln. *naprěd > knj. sln. *naprěd*; narečja s tercialnim umikom naglasa s slovenskega dolgega cirkumflekiranega zloga izkazujejo naglasni umik: rezijansko (Solbica/Stolzizza) 'noprət = nāpřed).

drugotni *ě > SR V <i> (SR rod. ed., tož. ed. m živ. *dwchwniga* (V 30–31), *blifniga* (V 33), *lúbiga* (V 34), *lúbiga* (V 39), *wfýga mogoziiga* (V 49–50), *naffýga* (V 52); SR daj. ed. m *naffými* (V 3) 'našemu'; psł. mest. ed. s *po řédьcějemb ≥ sln. *po řédkém > SR prisl. *porejđkým* (V 12–13) = *porejđkim* 'poredko'; 2) sln. *-o > SR V <u> (psł. *ino > sln. *ino > SR *ýnu* (V 1), *ýnu* (V 1, 2, 42, 51), *ynü* (V 2), *ýnw* (V 6, 16, 17, 21, 38, 46, 49, 56, 57), *ýnw* (V 8, 34, 49, 54 2-krat), *ynu* (V 32), *ýnw* (V 43, 44), *ýnvo* (V 43) = *inu* 'in'; psł. tož. ed. s *čisto > sln. *čisto > SR prisl. *czýftu* (V 24) = *čistu* 'čisto'; psł. tož. ed. s *maló > sln. *málo > SR *malu* (V 58) = *malu* 'malo'; psł. tož. ed. s *veliko > sln. *veliko > SR *velikü* (V 58–59) = *veliku* 'veliko'; 3) o-jevsko akanje (psł. 1. os. ed. sed. **se otъpově(d)mъ* > sln. *se otpověm > SR *ze ad pouem* (V 1) = *se adpovem*; psł. daj. ed. **ōb(v)olsti* > sln. *oblāsti > SR *ablafti* (V 8) = *ablasti* 'oblasti'; psł. or. ed. *besědojō > sln. *besědō > SR *wefýda* (V 59) = *besejda* '(z) besedo'); 4) redukcija nanaglašenege *u v i (SR *naffými* (V 3) 'našemu').

C) Nezložniki: 1) sln. *šč > SR V <f3, fch> (psł. tož. ed. **gospòd'ǫščinō* > sln. *gospòdščinō > SR *gofpofzino* (V 30) = *gospoščino* 'gospoščino' (knj. sln. *gospòšči-na*); psł. 1. os. ed. sed. *otъpuščō > sln. *otpúščō > SR *odpuřcho* (V 58) = *odpuřčo* 'odpustim'); 2) sln. *črě- > SR V <c3e> [če] (psł. **čerz(ъ)* > sln. *črěz > SR *czeff* (V 58) = *čez* 'čez').

Stiški rokopis II, besedila III–V, izkazuje močno prevladujoče dolenjske glasovne lastnosti (z redkimi gorenjskimi odrazi), in sicer: 1) ohranjanje južnoslovenskega dvoglasnika *ej in poenoglašenje južnoslovenskega dvoglasnika *ou v *ū: sln. **ē/*ĕ-, *ō* > J sln. **eĭ, *ou* > SR V <ey, eÿ, ei> (redko <e>), <u, ū, ü, w>; 2) sodobni samoglasniški upad, in sicer nižja stopnja v primerjavi z gorenjščino: sln. *ě > SR V <i>, <e>, ∅; 3) ohranjanje soglasniškega sklopa *šč: sln. *šč > SR V <f3, fch> [*šč]; 4) poenostavitev vzglasnega soglasniškega sklopa *čr- v zaporedju *črě-: sln. *črě- > SR V <c3e> [če].

2.5 Kranjski rokopis (prva polovica 16. stoletja)²⁴

A) Naglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > KR <e> (psł. *sъvēstъ > sln. *svěst > KR *fweft* (I, II), *Sueft* (II) = *zvest* 'zvest', daj. ed. m *fuetimu* (I) = *zve[s]timu* 'zvestemu', psł. tož. ed. s *sъvēsto > sln. *svěsto > KR prisl. *fweftu* (III) = *zvestu* 'zvesto'; psł. **sъ(n)větъnikъ* > sln. *světnik > KR *Suetnickh* (II) = *svetnik* '(mestni) svėtnik'; psł. tož. ed. s *věstno > sln. *věstno > KR *Veftnu* (V) = *vestnu* (knj. sln. *věstno*); psł. or. dv. *dъvěma > sln. *dvěma > KR *duema* (V) = *dvema* '(z) dvema'); 1b) sln. *ĕ- > KR <e> (psł. rod. ed.

²⁴ Kranjski rokopis vsebuje naslednja besedila, od katerih so štiri v slovenskem jeziku: KR I = EINES BURGERS AYD: *Jeft N. perfejchem /.../ an fweft. Jenu pockhorin Burgar witi = Jest N. pørsežem /.../ an zvest jenu pokorən burgar biti* (prisega meščana); KR II = EINES RATTHERN AYD: *Jeft N. perfejchem /.../ en Rath. Jenu Suetnickh witti = Jest N. pørsežem /.../ en zvest rat jenu svetnik biti* (prisega svėtnika); KR III = EINES RICHTERS AID: *Jeft N. perfejchem /.../ en glich prawi Richtar witi = Jest N. pørsežem /.../ en glix prawi rixtar biti* (prisega sodnika); KR IV = DES RICHTERS FURHALTUNG. IN ZEUGEN EXAMINATION (nagovor sodnika priči v nemškem jeziku); KR V = WIE EIN RICHTER. EINEM. ODER DER MER GEJCHWORENEN BURGERN IN ZEUGEN JAGEN DEN AID VORHALTEN JOLL 'Kako naj sodnik govori nemu ali več zapriseženim meščanom, ki pričajo': *Jeft Vaf3 opomenim, da Vy wote pouedalli ... = Jest vas opomənim, da vi bote povedali ...* (nagovor sodnika priči v slovenskem jeziku).

*města > sln. *města > KR *meſta* (I) = *mesta* 'mesta', psl. daj. ed. *městu > sln. *městu > KR *meſtu* (I, III, V) = *mestu* 'mestu'; psl. rod. ed. **sv̄(n)věta* > sln. *světa > KR *Sweta* (III) = *sveta* 'světa', psl. mest. ed. **v̄(n)sv̄(n)větē* > sln. *vsvětē > KR *Vſwety* (II) = *vsveti*, *vſuetu* (III) = *vsvetu* 'v (mestnem) svetu'; psl. *povědati > sln. *povědati > KR *pouedati* (II, V) = *povedati* 'povedati', psl. del. na *-l- m mn. *povědali > sln. *povědali > KR *pouedalli* (V), *pouedallj* (V) = *povedali* 'povedali'; 2a) sln. *ō > KR <o>, <u> (psl. daj. ed. *gōspodi > sln. *gospōdi > KR *goſpudi* (I) = *gospudi*, *goſpodj* (I, II, III 3-krat, V) = *gospodi* 'gospodu'; psl. daj. ed. *vojevōdē > sln. *věvōdē > KR *Viuodi* (I), *Viuodj* (II, III, V) = *vivodi* 'vojvodi' (gor. sln. *vivōda*); psl. tož. ed. *zāpovēdъ > sln. *zapōvēd > KR *Sapuuid* (I) = *zapuvid* 'zapoved', psl. tož. ed. *pērpovēdъ > sln. *prēpōvēd > KR *prepuuid* (I) 'preposed'; psl. *nīkoli > sln. *nikōli > KR *Nickholi* (I) = *nikoli* 'nikoli'; psl. *bōgъ > sln. *bōg > KR *Wug* (I) = *bug*, *Wog* (I) = *bog* 'bog'; psl. *ūbogъ > sln. *ubōg > KR daj. ed. m *Wofimu* (II), *wofimu* (III), *Vwofimu* (III) = (*u*)*bozimu* 'ubogemu'; psl. *proti ≥ sln. *prōti > KR *pruti* (I), *prutj* (V) = *pruti*, *protj* (III) = *proti* 'proti'; psl. **kā že koli/kolē* ≥ sln. **kār kōli/kōlē* > KR *Khar khulj* (II) = *kar kuli* 'kar koli'; psl. *skvozē ≥ sln. *skvōzē > KR *ſkhofi* (I), *Skhofi* (II, III) = *skozi*, *ſkhuſi* (III) = *skuzi* 'skozi'; psl. del. na -l m mn. **s̄v̄(n)tvorili* > sln. *stōrili > KR *Sturilj* (V) = *sturili* 'storili'; 2b) sln. *ō > KR <u>, <o> (psl. *tāko > sln. *takō > KR *Tackhu* (I) = *toku*, *Tackho* (II) = *tako* 'takó'; psl. *tō > sln. *tō > KR *tho* (I, III 5-krat, V), *to* (III) = *to* 'tó'; psl. tož. ed. s *xūdo > sln. *xudō > KR *chudu* (III) = *xudu* 'hudó'; 3) sln. *ǎ/*ǎ*- > KR <a> (psl. *vōlъnъ > sln. *volān > KR *volan* (II) = *volan* 'voljan').²⁵

B) Nenaglašeni zložniki: 1a) sln. *ě > KR <i>, <e>, *θ* (psl. *pernesti ≥ sln. *prěnesti > KR *preneſti* (I) 'prenesti'; psl. *dějati ≥ sln. *dējati > KR *diathi* (I), *dyati* (III) = *d(i)jati* 'delati'; psl. *gorē > sln. *gorē > KR *gori* (V) = *gori* 'gor'; psl. tož. ed. *rēsničq > sln. *rěsničq > KR *Reſznitzo* (V), *Reſznizo* (V) 'resnico'; psl. rod. ed. *rěči > sln. *rěči > KR *Rezhi* (V) 'reči', psl. mest. mn. *rěčъxъ ≥ sln. *rěčēx > KR *Rezhech* (III), *rezhech* (V) 'rečeh'; 1b) sln. drugotni *ě > KR <i>, <e> (psl. daj. ed. *vojevōdē > sln. *věvōdē > KR *Viuodi* (I), *Viuodj* (II, III, V) = *vivodi* 'vojvodi'; KR rod. ed. m *eneriga* (II 2-krat, III) 'nobenega'; *obeniga* (V) 'nobenega'; KR daj. ed. m *nafchemu* (I, III, V), *Nafchemu* (I), *Nafchemu* (II) 'našemu'; *Defchellkhimu* (I), *defchellkhimu* (II, V), *defchellskhemu* (III) 'deželnemu'; *enimu* (I) 'nemu'; *fuetimu* (I) 'zvestemu'; *Wofimu* (II), *wofimu* (III), *Vwofimu* (III) 'ubogemu'; *wogatimu* (II), *wogathimu* (III 2-krat) 'bogatemu'; *Vſsakhemu* (II) (oblika daj. ed. m v vlogi mest. ed. m) '(v) vsakem'; *ſchallimu* 'žalemu'); 2) sln. *o > KR <o>, <u> (psl. del. na *-t- s ed. *ōčito > sln. *očito > KR *otſchitu* (I) = *očitu* 'očito, očitno'; psl. del. na *-t- s ed. **v̄zēto* > sln. *vzēto > KR *Vſetu* (I) = *vzetu* 'vzeto'; psl. del. na *-n- s ed. *govořenō > sln. *govorjenō > KR *gouoryenu* (II) = *govorjenu* 'govorjeno'; psl. tož. ed. s *jīsto > sln. *jīsto > KR *ifto* (III) = *isto* 'isto'; psl. tož. ed. s *malō > sln. *málo > KR *mallu* (III) = *malu* 'malo'; psl. tož. ed. s *velīko > sln. *velīko > KR *Velickho* (III) = *velīko* 'velīko').

²⁵ Na to, da pojavljanje dvojničnih glasovnih odrazov nima stvarne podlage v govorjenem jeziku, bi kazale dvojnice kot *Sapuuid*. *Inu prepuuid* (I), *Tackhu meni Wug pomagey* (I) : *Tackho menj Wog pomagey* (II); *Defchellkhimu Viuodi* (I) : *defchellkhimo Viuodj* (II, V) : *defchellskhemu Viuodj* (III).

C) Nezložniki: sln. *šč > KR <fch> (stvnem. *wunskjan > wunscen/wunsknen → sln. *vopščiti > KR vofchiti (III) = vošiti 'voščiti').

Jezik Kranjskega rokopisa odraža močno prevladujoče gorenjske glasovne lastnosti (z redkimi dolenjskimi odrazi), in sicer: 1) poenoglašenje južnoslovenskih dvoglasnikov *ei, *ou v *ē, *ō: sln. *ē/*ē̇-, *ō > J sln. *ei, *ou > KR <e>, <o> (redko <u>, pri čemer so relevantni odrazi v medglasju); 2) višja stopnja sodobnega samoglasniškega upada kratkih samoglasnikov: sln. *ē > KR <i>, <e>, ∅; 3) poenostavitev soglasniškega sklopa *šč v *š: sln. *šč > KR <fch> [*š].

3 Sklep

Zgodovinskojezikoslovna analiza relevantnih glasovnih odrazov v jeziku slovenskih poznosrednjeveških rokopisnih spomenikov razkrije, da besedila teh rokopisov odražajo jezik osrednjeslovenskega prostora, kot njihovi narečni osnovi je namreč možno prepoznati tedanjo gorenjščino in dolenjščino, ki sta se do konca 14. stoletja izoblikovali znotraj južne slovenščine. Najpomembnejši diagnostični narečni glasovni lastnosti za določitev genealoške pripadnosti, tj. narečne podstave jezika posameznega pisnega spomenika sta odraza slovenskih dolgih sredinskih samoglasnikov *ē, *ō, ki sta se v jugovzhodni slovenščini udvoglasila v jugovzhodnoslovenska padajoča dvoglasnika *ei, *ou, pri čemer se je v južni slovenščini tudi slovenski (akutirani) kratki naglašeni samoglasnik *ē̇- v nezadnjem zlogu podvoglasil v *ei. Južnoslovenska dvoglasnika *ei, *ou sta se v gorenjščini poenoglasila v dolga enoglasnika *ē, *ō (slednji v nezadnjem zlogu), medtem ko se je v dolenjščini dvoglasnik *ei prvotno ohranil, dvoglasnik *ou pa se je poenoglasil v enoglasnik *ū: sln. *ē/*ē̇-, *ō > J sln. *ei, *ou > gorenjsko *ē, *ō, dolenjsko *ei, *ū. Bistvena razlika med gorenjščino in dolenjščino tega obdobja je tudi v odrazu slovenskega soglasniškega sklopa *šč, saj je ta ohranjen v dolenjščini in je v procesu poenostavljanja v gorenjščini.

Samoglasnika *ē, *ō izkazujeta prevladujoče gorenjske odraze v Celovškem ali Rateškem rokopisu (CRR), Starogorskem rokopisu (SGR), prvih dveh besedilih Stiškega rokopisa (SR I–II) in Kranjskem rokopisu (KR), medtem ko so predvsem dolenjski odrazi značilni za zadnja tri besedila Stiškega rokopisa (SR III–V): 1) slovenski *ē̇: ps. rod. mn. *grěxъ > sln. *grěx + *-ov > CRR grechow (III 11) = grexov, SGR grechow (III 15) = grexov vs. SR greýchw (V 16), greýchü (V 53) = grejxu 'grehov'; ps. *otvětnica > sln. *otvētnica > SR odwetnycze (II 7) = odvetnice 'zagovornica'; ps. *sъ(n)větnikъ > sln. *světnik > KR Suetnich (II) = svetnik '(mestni) svétnik'; 2) slovenski *ō: ps. *gōspodъ > sln. *gospōd > CRR gofpod (II 1) = gospod, SGR gofpod (II 2) = gospod, SR rod. ed. gofpody (I 1) = gospodi, KR daj. ed. gofpodj (I, II, III 3-krat, V) = gospodi vs. SR gofpud (III 1, V 69) = gospud 'gospod'. Poleg naštetih prevladujočih odrazov se v zadnjih treh besedilih Stiškega rokopisa redko pojavljajo tudi gorenjski odrazi slovenskih *ē̇/*ē̇-, *ō, v Kranjskem rokopisu pa dolenjski. Ta »mešani« jezik ne odraža jezikovnega stanja v nekem dejanskem geolektu, temveč je najverjetneje posledica kroženja in prepisovanja besedil v osrednjeslovenskem prostoru, tj. najverjetneje na tedanjem Kranjskem.

Jezik Celovškega ali Rateškega rokopisa kaže na to, da se je poenostavljanje soglasniškega sklopa *šč v *š v gorenjščini druge polovice 14. stoletja že začelo (pojavljajo se namreč nepoenostavljeni in poenostavljeni odrazi) (psl. del. na *-n- ž ed. *čъščena > sln. *čaščena > CRR *Czeſtſchena* (II 1) = čaščena 'češčena' vs. psl. 1. os. mn. sed. *otъpuſčājemo > sln. *otpuščamo > CRR *odpuſſchamo* (I 5) = *odpuſamo* 'odpuščamo'), besedila gorenjskega tipa iz 15. in prve polovice 16. stoletja pa po večini izpričujejo njegovo poenostavitev (SR *Czeſtyena* (II 1, 3) = čaščena 'češčena' vs. SGR *Zheſchena* (II 1) = čašena 'češčena'; stvnem. *wunſkjan > wunſcen/wunſken → sln. *voſčiti > KR *voſchiti* (III) = vošiti 'voščiti'). Dolenjščina 15. stoletja ta soglasniški sklop ohranja (psl. tož. ed. *gospòdſčino > sln. *gospòdščino > SR *goſpoſzino* (V 30) = *gospošćino* 'gospošćino').

VIRI IN LITERATURA

- France BEZLAJ, 1976–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V* [1976, 1982, 1995, 2005, 2007]. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Владимир А. ДЫБО, 1981: *Славянская акцентология*. Москва: Наука. [Vladimir A. DYBO, 1981: *Slavjanskaja akcentologija*. Moskva: Nauka.]
- Владимир А. ДЫБО, 2000: *Морфологизованные парадигматические акцентные системы: Типология и генезис*. Москва: Языки русской культуры.
- [Vladimir A. DYBO, 2000: *Morfonologizovannye paradigmatičeskie akcentnye sistemy: Tipologija i genezis*. Moskva: Jazyki ruskoj kul'tury.]
- Fedora FERLUGA-PETRONIO, 1989: Ob primerjanju latinskih, italijanskih in slovenskih besedil v Černjejskem rokopisu. *Obdobje srednjega veka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Jože Toporišič. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 245–50.
- Metka FURLAN, 2007: Slovenščina v Alasijevem Italijansko-slovenskem slovarju iz leta 1607. *Živeti mejo*. Ur. Miran Košuta. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 18). 290–306.
- Metka FURLAN, 2013: *Novi etimološki slovar slovenskega jezika: Poskusni zvezek*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, Založba ZRC.
- Boris GOLEC, 2009: *Mestna prisežna besedila v slovenskem jeziku do začetka 19. stoletja*. Ljubljana: Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Zgodovinski inštitut Milka Kosa.
- Robert GROŠELJ, 2017: Medstavčne zgradbe v obdobju med *Brižinskimi spomeniki* in Trubarjevim *Katekizmom*. *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ur. Aleksander Bjelčevič, Matija Ogrin, Urška Perenič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 36). 293–301.
- Ivan GRAFENAUER, 1916: Stiški (ljubljski) rokopis. *Dom in svet* 29. 239–43, 311–16.
- Ivan GRAFENAUER, 1931: Poglavlja iz najstarejšega slovenskega pismenstva. *Časopis za jezik, književnost in zgodovino* 8. 68–117.
- Ivan GRAFENAUER, 1958: Celovski rokopis iz Rateč, podružnične beljaške prafare pri Mariji na Zilji. *Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti* 3. 7–63.

- Marc L. GREENBERG, 2000: *A Historical Phonology of the Slovene Language*. Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter.
- Gregor KREK, 1881: O novoslovenskem rokopisu zgodovinskega društva koroškega. *Kres* 1. 173–90.
- Tine LOGAR, 1974: Pregled zgodovine slovenskega jezika. *Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. 103–13.
- Tine LOGAR, 1981: Izhodiščni splošnoslovenski fonološki sistem. *Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. 29–33.
- Tine LOGAR, 1993: *Slovenska narečja*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Tine LOGAR, Breda POGORELEC, Jože KORUZA, 1973–74: Starogorski rokopis iz konca 15. stoletja. *Jezik in slovstvo* 19. 192–211.
- Tine LOGAR, Jakob RIGLER, 1983: *Karta slovenskih narečij*. Ljubljana: Geodetski zavod Slovenije.
- Nikolai MIKHAILOV, 1998: *Früslowenische Sprachdenkmäler. Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*. Amsterdam, Atlanta: Rodopi.
- Nikolai MIKHAILOV, 2001: *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine. Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)*. Trst: Mladika.
- Vatroslav OBLAK, 1889: Starejši slovenski teksti. *Letopis Matice slovenske za leto 1889*. Ljubljana: Matica slovenska. 122–202.
- Plet. = Maks PLETERŠNIK, ¹1894–1895 (²2006): *Slovensko-nemški slovar* I–II. Ur. Metka Furlan. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Irena OREL, 2017: Pomen starejših rokopisov za slovensko zgodovinsko jezikoslovje. *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*. Ur. Aleksander Bjelčevič, Matija Ogrin, Urška Perenič. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (Obdobja, 36). 253–66.
- Fran RAMOVŠ, 1924: *Historična gramatika slovenskega jezika*: II. *Konzonantizem*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Fran RAMOVŠ, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika*: VII. *Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Fran RAMOVŠ, 1936: *Kratka zgodovina slovenskega jezika* I. Ljubljana: Akademsko založba.
- Fran RAMOVŠ, 1950: Relativna kronologija slovenskih akcentskih pojavov. *Slavistična revija* 3. 16–23.
- Fran RAMOVŠ, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: Univerzitetna študijska komisija, DZS.
- Jakob RIGLER, 1963: Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu. *Slavistična revija* 14/1–4. 25–78.
- Vera SMOLE, 1998: Slovenska narečja. *Enciklopedija Slovenije* 12. Ljubljana: Mladinska knjiga. 1–5.
- Marko SNOJ, ³2016 (²2003, ¹1997): *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Marko SNOJ, Marc L. GREENBERG, 2012: O jeziku slovanskih prebivalcev med Donavo in Jadranom v srednjem veku (pogled jezikoslovcev). *Zgodovinski časopis* 66/3–4. 276–305.
- SSKJ = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–V. Ur. Anton Bajec idr. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 1970–1991.
- SSKJ² = *Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–II. Ljubljana: SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, 2014.
- Christian Schweigaard STANG, 1957: *Slavonic accentuation*. Oslo: I Kommissjon Hos H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Matej ŠEKLI, 2008a: O narečni osnovi jezika Celovškega ali Rateškega rokopisa ter o izvoru oblike *seydi*. *Jezikoslovni zapiski* 14/1. 29–40.
- Matej ŠEKLI, 2008b: Sklanjatev zaimkov *moj, tvoj, svoj* v slovenskem pisnem jeziku od Brižinskih spomenikov do Trubarja (prispevek k zgodovinskemu narečjeslovju slovenskega jezika). *Jezikoslovni zapiski* 14/1. 41–59.
- Matej ŠEKLI, 2018: *Tipologija lingvogenez slovanskih jezikov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Matej ŠEKLI, 2021: Notranja in zunanja zgodovina slovenskega jezika v srednjem veku (ok. 550–1550). *Slovenski jezik med slovanskimi jeziki*. Ur. Matej Šekli, Lidija Rezoničnik. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije, 31). 187–227.
- Matej ŠEKLI, 2022: Jezikovne lastnosti zgodnje slovenščine 11. in 12. stoletja. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 19. 3–32.
- Alenka ŠIVIC-DULAR, 1996: Odsev etnogeneze v jeziku slovenskega prostora (v času od 6.–12. stol.). *Migrationen und Ethnogenese im pannonischen Raum bis zum Ende des 12. Jahrhunderts*. Graz: Amt der Steiermärkischen Landesregierung, Abteilung für Wissenschaft und Forschung. 137–53.
- Jože TOPORIŠIČ, 1992: Prečkovanje, uglasitev in prevod besedil. Jezikoslovna obravnava. *Stiški rokopis*. Ur. Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga. 3–40.

SUMMARY

The historical linguistic analysis of the relevant phonetic reflexes in the language of the Slovene late-medieval manuscript texts reveals that they display the language of the central Slovene speech area, given that as their dialectal basis the language of the Upper Carniolan dialect (Slovene *gorenjsko narečje*) and Lower Carniolan dialect (Slovene *dolenjsko narečje*) can be recognised, such as they had taken shape within South Slovene by the end of the 14th century. The most important diagnostic dialectal phonetic features relevant for the genealogical linguistic (or, more precisely, dialectological) attribution of the language of the individual manuscripts are the reflexes of the Slovene long mid vowels **ē*, **ō*, which in South-Eastern Slovene diphthongised into South-Eastern Slovene falling diphthongs **eĭ*, **ou* (in Southern Slovene a short accented **ě*- in a non-ultimate syllable diphthongised to **eĭ* too). Southern Slovene diphthongs **eĭ*, **ou* were monophthongised into long monophthongs **ē*, **ō* (the latter only in non-ultimate syllables) in the Upper Carniolan dialect area. In Lower Carniolan, on the other hand, the diphthong **eĭ* was originally preserved, while the diphthong **ou* monophthongised into **ū*: Slovene **ē*/**ě*-, **ō* > South Slovene **eĭ*, **ou* > Upper Carniolan **ē*, **ō*, Lower Carniolan

*eĭ, *ū. In addition to that, a prominent difference between the Upper and Lower Carniolan dialects of that period was the reflex of the Slovene consonant cluster *šč, which was retained in Lower Carniolan, but was in the process of simplification to *š in Upper Carniolan.

The vowels *ĕ, *ō display predominantly Upper Carniolan reflexes in the Klagenfurt/Celovec or the Rateče Manuscript (CRM), the Castelmonte/Stara Gora Manuscript (SGM), the first two texts of the Stična Manuscript (SM I–II), and the Kranj Manuscript (KM), while the predominant Lower Carniolan reflexes of the vowels in question are characteristic of the last three texts of the Stična Manuscript (SM III–V): 1) Slovene *ĕ: PSI. gen. pl. *grĕxĭ > Sln. *grĕx + **-ov* > CRM *grechow* (III 11) = *grexov*, SGM *grechow* (III 15) = *grexov* vs. SM *grejchw* (V 16), *grejchü* (V 53) = *grĕixu* ‘of sins’; PSI. *otvĕtĕbnica > Sln. *otvĕtnica > SM *odwetnycze* (II 7) = *odvetnice* ‘defender, intercessor’; PSI. **svĕ(n)vĕtĕbnikъ* > Sln. *svĕtnik > KM *Suetnickh* (II) = *svetnik* ‘(town) councillor’; 2) Slovene *ō: PSI. *gōspodъ > Sln. *gospōd > CRM *goſpod* (II 1) = *gospod*, SGM *goſpod* (II 2) = *gospod*, SM gen. sg. *goſpody* (I 1) = *gospodi*, KM dat. sg. *goſpodj* (I, II, III 3-times, V) = *gospodi* vs. SR *goſpud* (III 1, V 69) = *gospud* ‘Lord’). In the last three texts of the Stična Manuscript there are some rare occurrences of the Upper Carniolan reflexes of the original Slovene *ĕ/**ĕ̇*, *ō, which occur side by side with the predominant reflexes, while the Kranj Manuscript also exhibits some cases of the Lower Carniolan reflexes of the vowels in question. The “mixed” language of the latter two manuscripts does not reflect the state of affairs in a real geolect but is most probably the consequence of small-scale circulation and copying of texts in the Central Slovene linguistic area—i.e., most probably within erstwhile Carniola (Slovene *Kranjska*, German *Krain*).

The language of the Klagenfurt/Celovec or the Rateče Manuscript attests to the fact that in the second half of the 14th century the simplification of the consonant cluster *šč was already in progress in the Upper Carniolan dialect, as in the text itself both its non-simplified as well as simplified reflexes occur (e.g., PSI. **n-ptc. f sg. *čbščēnā* > Sln. *čāščēnā > CRM *Czeſſſchena* (II 1) = *čāščēna* ‘venerated’ vs. PSI. 1. pl. praes. *otvpušĕājemo > Sln. *otpušĕamo > CRM *odpuſſchamo* (I 5) = *odpušamo* ‘we forgive’). However, in the texts produced in the Upper Carniolan dialect of the 15th century and the 1st half of the 16th century, the simplification of the consonant cluster in question was mostly concluded (SM *Czeſtyena* (II 1, 3) = *čāščēna* ‘venerated’ vs. SGM *Zheſchena* (II 1) = *čāšēna* ‘venerated’; OHG *wunskjan > *wunscen/wunskēn* → Sln. *vōščiti > KM *voſchiti* (III) = *vošiti* ‘to wish’). On the other hand, in the Lower Carniolan dialect of the 15th century this consonant cluster is still preserved (PSI. acc. sg. *gospōdſčino > Sln. *gospōdščino > SM *goſpoſzino* (V 30) = *gospoščino* ‘authorities’).